

II. TERÜLETFEJLESZTŐK NAPJA

**A területfejlesztés társadalmi oldala
– Területi és települési hátrányok**

A területfejlesztés társadalmi oldala

1. A területi fejlődés értelmezése
 - Társadalmi szükségletek – életminőség – **társadalmi értékek**
2. A területfejlesztés célja
 - Területi különbségek mérséklése – társadalmi különbségek a térben – **területi hátrányok**
 - Területi erőforrások hasznosítása – területi tőke: humán tőke, szellemi tőke + **társadalmi tőke**
3. A területfejlesztés eszközei és intézményei
 - **Társadalmi innovációk**: társadalmi részvétel, jó kormányzás, társadalmi vállalkozások

Társadalmi és területi hátrányok az OFTK-ban

- a „hátrány” megjelenése - 43 említés
 - Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (15)
 - munkanélküliség, rosszabb életkilátások, társadalmi háló szétesése, kirekesztődés, szegregáció, digitális írástudás hiánya, fejlesztésben való részvételhez képesség hiánya
 - Hátrányos helyzetű térségek (18)
 - gazdasági funkcióvesztés - foglalkoztatási problémák,
 - városok hiánya, rossz elérhetőség – közszolgáltatásokhoz való hozzáférés nehézsége
 - Hátrányos helyzetű térségekben hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (10)

A területi hátrány természete és csökkentésének lehetőségei

- Periféria típusok halmozódása
 - Helyzeti (földrajzi)
 - Fejlettségi (gazdasági)
 - Hatalmi (társadalmi)
- Társadalmi hátrányokkal kumulálva
- Halmozott oksági viszonyok
 - lefelé futó spirál
- Jellemző térségek:
 - országhatár menti térségek
 - belső perifériák
 - romák lakta vidéki térségek
 - szegregált városrészek
 - aprófalvak
- Csökkentésének irányai
 - Elérhetőség
 - Gazdaságfejlesztés
 - Érdekérvényesítő képesség
- Célcsoport pontos kijelölése
- Integrált beavatkozás
- Területileg differenciált megoldások

Hátrányok kezelése az OFTK-ban

Társadalmi hátrányok

- Foglalkoztatás
- Mélyszegénység elleni küzdelem
- Esélyegyenlőség megteremtése
- Romák integrációja
- Családok helyzetének javítása
- Társadalmi felelősségvállalás
- Tehetséggondozás
- Digitális írástudás
- Kulturális szolgáltatások
- Egyházak

Területi hátrányok

- Speciális gazdaságpolitikai eszközök (vállalkozói övezet, szociális vállalat, iparosítás, energianövények)
- Saját erőforrások kiaknázása (helyi gazdaságfejlesztés, relatív versenyképesség)
- Közszolgáltatásokhoz, tudáshoz, művelődéshez való hozzáférés biztosítása
- Elérhetőség javítása (közösségi, alternatív közlekedés)

• **Területi differenciáltság?**

• **Érdekérvényesítő képesség?**

**a társadalmi és területi
hátrányok metszésében:**

az aprófalvak

Mit tudunk az aprófalvakról?

Kutatási eredmények:

- **Számuk:** 1025 db (33%), népességük: 278 ezer fő (2,8%)
- **Arányuk az ország területéből:** 8%
- **Tényleges szaporodás** 1980-89: -19%, 1990-2000: +7%
- **A 60 éven felüliek aránya:** 25%
- **Foglalkoztatottság:**
 - Inaktívak: 46%
 - Aktív kereső: 27%
 - Eltartott: 27%
- **Munkanélküliek száma:** 18,6 ezer fő (12%, 5%)
- **Ingázó dolgozók aránya:** 70 %
- **Gazdasági teljesítmény:**
 - Minden 3. lakos gazdálkodik
 - Arányuk a szarvasmarha állományból: 6%
 - Arányuk a méhállományból: 12%
 - Falusi szálláshelyek száma: 5100 (4%)
 - Falusi turizmus vendégjszakáinak száma: 75 ezer éj (2,4%)
- **Alacsony komfortú lakások:**
 - Vezetékes gázzal ellátott lakások aránya: 24%
 - Vezetékes vízzel ellátott lakások aránya: 66%
 - Szennyvízhálózatba bekötött lakások aránya: 5%
 - Az 1960 előtt épült lakások aránya 93%

OFTK:

- az ország településhálózatának mintegy harmada
- kedvezőtlen, a gazdasági teljesítményükre negatív hatással lévő demográfiai és társadalmi folyamatok
- közlekedési, elérhetőségi nehézségek
- a klímaváltozás negatív hatásainak való kitettség

Hátrány vagy előny aprófaluban élni?

- **Tradicionális társadalom** –
– önellátás – természetes
települési forma –
önmagában nem hátrány
 - **Modern társadalom** –
– ipari termelés, területi
koncentráció – halálraítélt
települési forma –
egyértelműen hátrány
 - **Posztmodern
társadalom** –
– változatosság, autonómia,
alternatív technológiák –
választható alternatíva –
nem feltétlenül hátrány
- Hátrányból kovácsolható előnyök**
- **Kis méret**
 - tágas tér – menekülés a zsúfoltságból
 - mindenki mindenkit ismer – társadalmi háló, demokrácia
 - egyedi igényeknek kielégíthetősége – személyre szabott szolgáltatások
 - specializáció – kisszériás, egyedi termékek
 - **Elzártság**
 - elvonulás lehetősége – rekreáció
 - **Modernizációból való kimaradás**
 - megőrzött építészeti arculat – vidéki otthonosság
 - hagyományok - kulturális identitás, kulturális gazdaság
 - kevésbé szennyezett környezet – organikus gazdálkodás

Típusok szerinti eltérések!

Napjaink aprófalv típusai (1)

1. Gazdálkodó falvak (5%)

- kisgazdasági keretek között eredményesen gazdálkodók, főként szőlő- és gyümölcskultúrához kapcsolódva, erős identitás és helyi kezdeményezés

2. Turisztikai szolgáltató falvak (5%)

- piaci verseny, turisztikai kereskedelmi szolgáltatások, kulturális örökség megőrzése vagy kreálása

3. Szuburbán és ingázó aprófalvak (6%)

- városhoz közel, jó ingázási feltételek, jelentős beköltözés, növekvő népesség, megújuló településkép

Napjaink aprófalu típusai (2)

4. Hétvégi falvak (4%)

- elnéptelenedés, csak hétvégi lakosok, megújuló településkép

5. Alternatív életlehetőségeket biztosító (öko)falvak (1%)

- fiatal kreatív betelepülők, alternatív szolgáltatások

6. Uradalmi falvak (9%)

- a termelés eszközei egy-két vállalkozó kezében összpontosulnak, a lakosok egy része bér munkát végez, magas az inaktivitás, önállótlanág

Napjaink aprófalu típusai (3)

7. Hagyományos (elnéptelenedő, kiürülő) aprófalvak (49%)

- mérsékelt népességsökkenés, magas inaktivitás, leépülő szolgáltatások, fokozott szociális gondoskodás iránti igény, kezdeményező készség hiánya

8. Gettósodó aprófalvak (6%)

- végletes szegénység, a segély a megélhetés fő forrása, növekvő népesség, település fizikai leépülése, saját vezető hiánya

9. Átmeneti települések (15%):

- két típus közötti átmenetet képeznek.

Az aprófalvak 2/3-ában élni hátrányt jelent, mert:

- A társadalom és a gazdaság nem értékeli a környezeti értékeket – a helyi gazdaság életképtelen, küszködik
- Az erőforrások külső kézbe kerültek, a helyi érdekek sérülnek
- Nincs munkahelyteremtésre képes szereplő
- Az urbanizált fogyasztói igények és a helyi lehetőségek között szakadék tátong (lakás, kiskereskedelem, szolgáltatások)
- A fejletlen közlekedés és a kiépületlen információs technológia miatt a földrajzi távolságok nehezen és költségesen áthidalhatók
- Az ingatlanpiaci helyzet miatt a mobilitás korlátozott
- Beindult az önmagát erősítő, lefelé futó társadalmi spirál
 - Saját magán való segítség képességének csökkenése
 - Igénytelenség – változások iránti közömbösség, ötlettelenség
 - Tudáskészlet elégtelensége
 - Érdekérvényesítés gyengesége

válaszok

- Helyi gazdaságfejlesztésnek kedvező makro-gazdasági környezet
- Erőforrások feletti helyi kontroll
- Társadalmi vállalkozások
- Szolgáltatások elérhetősége, alternatív megoldások
- Távolságok leküzdése
- Ingatlanpiaci mobilitás
- Lefelé futó társadalmi spirál megállítása
 - Önsegítő képesség erősítése
 - Kreativitás erősítése
 - Tudáskészlet növelése
 - érdekérvényesítés

A fejlesztés csapdái és dilemmái

1. Értékrend

- Modernizációs utat és értékeket követ, amihez nincsenek forrásai.
- Posztmodern úthoz vannak forrásai, de a helyi értékrend és a támogatási rendszer arra nem felkészült.

2. Fókusz

- gazdasági – szociális – környezeti / előnyökre vagy hátrányokra koncentrálni

3. Belülről vagy kívülről

- Helyi érdekek mentén, helyi szereplőkkel kellene változtatni.
- A helyi szereplők megfogyatkoztak, gyengék.
- Az igazán innovatív megoldások kívülről jönnek.

4. Település- vagy térségfejlesztés

- Globalizált környezetben pontszerű településfejlesztésnek nincs értelme
- Centrum és periféria együttese

5. Célcsoport

- Esélyt a térségnek, vagy a térségben élő leghátrányosabb helyzetben lévőknek?

6. Kinek a dolga?

- vidékfejlesztés, területfejlesztés, helyi fejlesztés

Célok és OTFK-ban javasolt feladatok

**1. gazdasági erőforrások fenntartható és szolidáris
hasznosítása (organikus gazdálkodás + helyi termékek + lakás
+ egyénre szabott szolgáltatások)**

1. Az aprófalvak gazdasági létalapját biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése.
2. **Helyi**, autonóm ellátási, energetikai **rendszerek** kialakítása.
3. A **szociális** (szolidáris) **gazdaság** kialakulásának, tartós és fenntartható működésének ösztönzése.
4. Az aprófalvak falusi **turizmus**hoz, öko- és aktív turizmushoz kapcsolódó infrastruktúrájának és a kapcsolódó szolgáltatások kínálatának térségileg összehangolt fejlesztése.
5. Az aprófalvas térségekben található nagy számú **üresen álló ingatlan** felmérése, koncepció kidolgozása a hasznosításukra.
6. *Helyi erőforrások feletti közösségi kontroll biztosítása.*

Célok és OTFK-ban javasolt feladatok

2. közszolgáltatások elérhetőségének javítása (közlekedés + infokommunikáció + alternatív megoldások)

1. A napi munkába járás, ingázás igényeihez maximálisan illeszkedő akadálymentes és fenntartható **közösségi közlekedés** fejlesztése.
2. A helyi népesség szociális, egészségügyi, adminisztrációs igényeinek minél kevesebb utazással történő kielégítése, **rendszeres mobil szolgáltató rendszerek** kiépítésének támogatása.
3. *Elérést lehetővé tevő úthálózat-fejlesztés.*
4. *Infokommunikáció technikai és szellemi feltételeinek javítása.*
5. *Lakófunkció erősítése, komfortosabb lakások, alternatív közüzemi szolgáltatások.*

Célok és OTFK-ban javasolt feladatok

3. társadalom megújítása (fiatalok letelepedése + tudástőke növelése + érdekérvényesítés)

1. A helyben élő **tehetséges fiatalok mentorálása**. Hosszú távú programmal taníttatásuk és elhelyezkedésük segítése. Helyben maradást és letelepedést segítő programokkal az értelmiség helyben tartásának segítése.
2. A **vidéki értelmiség megtelepedésének ösztönzése**, támogatása.
3. A **helyi közösségek** kialakulásának, fejlesztési programjaik közös kidolgozásának segítése.
4. *Térségi közösség- és hálózatfejlesztés.*
5. *Aprófalú típusonkénti fórumok szervezése.*

Célok és OTFK-ban javasolt feladatok

4. város – falu kapcsolatok erősítése (piacszervezés + innovációk)

1. *Aprófalvakat bekapcsoló gazdasági integrációk szervezése*
2. *Közvetlen termelői – fogyasztói kapcsolatok kialakítása*
3. *Külső szakmai segítségnyújtás, K+F műhelyekkel kapcsolat*
4. *Erdei iskolai programok*

Célok és OTFK-ban javasolt feladatok

5. természeti és kulturális örökség védelme, környezeti alkalmazkodó képesség erősítése

1. A **klímaváltozás elleni védekezés** elősegítése az egészségügyi szolgáltatások fejlesztésével és az agrárium átalakításával (pl. szárazságtűrő, a helyi ökoszisztémába illeszkedő növények elterjesztése).
2. *Területhasználat szabályozása, örökségvédelem.*

Összegzés

1. A területfejlesztés társadalmi oldala összetett, több múlik rajta, mint azt a koncepció érzékelteti.
2. A területi és a társadalmi hátrányok összefonódnak.
3. A hátrányok egy részéből előny kovácsolható. Aprófaluban élni sem törvényszerűen hátrány.
4. A területi hátrányok csökkentése csak a mikro-tényezők kiragadott fejlesztésének szorgalmazásával nem oldható meg – strukturális változás szükséges!
5. A területi hátrányok kezelésében számos politikai szinten eldöntendő kérdés van: értékek, célcsoportok, autonómia kérdése.
6. A területi hátrányok az okok (és nem a tünetek) felszámolásával, integrált, térségi szinten (horizontálisan és vertikálisan is) koordinált, falutípusonként differenciált intézkedésekkel kezelhetők hatásosan.
7. Külső energia-bevitellel a fejlődés magjait kell kialakítani és megerősíteni.

Köszönöm a figyelmet!